

Et par bissekræmmere

Af N.H. Frandsen

Hvilket erhverv kunne man vælge for 150 år siden, hvis man ikke længere var i stand til at udføre hårdt fysisk arbejde? Det var det problem, Johan Frederik Knudsen stod overfor som 30-årig.

Johan var tjenestekarl. Lige fra han var konfirmeret, havde han arbejdet ved landbruget. En dygtig mand var han. Ellers havde han ikke været tre år hos Mads Jensen, fem år hos degnen Niels Christensen og tre år hos pastor Bonnevie, alle i Vallekilde.

Men Johan havde været alvorligt syg, kunne ikke længere tåle arbejdet, og fra 1842 måtte han finde en anden levevej. Håndværk havde han ikke lært, og fattighjælpen var den allersidste udvej. Hvad kunne han gøre? Johan besluttede at blive omvandrende handelsmand.

Stort set al handel foregik dengang i købstæderne. Uden for byerne var der handel, når der var marked, men der boede ingen handlende i landsbyerne. Så bissekræmmeren, der vandrede om med tørklæder, bånd og bændler, fandt villige købere, når pigen skulle pyntes til dans eller karlen savnede en gave til sin udkârne.

Men myndighederne så ikke med milde øjne på bissekræmmerne. Det var – med enkelte undtagelser – forbudt at vandre omkring og sælge varer. Blev en bissekræmmer grebet, var straffen konfiskation af varerne og en bøde. Den person, der

Sabinus Seidelins manufakturhandel på Ahlgade i Holbæk omkring 1850. Holbæk LHA.

anmeldte bissekræmmeren, fik varernes værdi udbetalt. Og havde anmelderen købt på kredit hos kræmmeren, slap han for at betale.

Men foreløbig mærkede Johan ikke noget til problemerne. Han vandrede omkring i Holbæk amt og solgte sine varer. Handelen gik godt, hans omsætning var mellem 10 og 15 rigsdaler (rdr.) om ugen, men hvor stor fortjenesten var, er det umuligt at sige. Men det kunne ikke vedblive at gå godt.

Den 20. januar 1846 kom Johan til Ougtvad med sine varer. Først gik han ind til gårdbestyrer Lars Nielsen, hvor han solgte 4 alen bomuldsblomster og 2 alen bobinet til tjenestepigen Kirsten Hansdatter.

Han gik derpå ind til gårdmand Jens Sørensen, hvor datteren Marie købte to bomuldstørklæder for 4 mark stykket og et shawl til 4 mark 8 skilling. Derefter gik Johan til Peder Nielsen,

men inden han havde fået pakket varerne ud, kom sognefogeden.

Da Johan blev forhørt ved Løve herredsret forklarede han, at han skam ikke solgte noget. Han var agent for nogle købmænd, og de tørklæder og andre ting han havde, var vareprøver. Han viste dem frem for kunderne, som så bestilte, hvad de ønskede. Og så sørgede Johan for, at de fik varerne senere. Han havde gået omkring på denne måde et års tid, og arbejdede for købmand Seidelin i Holbæk.

Men hvis Johan troede, at han kunne redde sig på denne måde, tog han fejl. Hvis en købmand have omvandrende agenter, fik han selv en bøde, og den var Seidelin ikke interesseret i at betale. Johan var ikke hans agent, men Seidelin solgte varer til ham. Og da Johan købte hveranden uge for mellem 20 og 30 rdr., har Seidelin været klar over hans erhverv.

Nogle dage senere tilstod Johan, at han i tre år havde drevet ulovlig handel. Der blev lavet en fuldstændig liste over Johans varelager. Han havde fyldt sit lager op den 16. januar, men inden anholdelsen var det lykkedes ham at sælge for 20 rdr. Så det er kun restbeholdningen, fortegnelsen dækker. Men da Johan var en erfaren bissekræmmer, har han vidst, hvad og nogenlunde hvor meget han kunne sælge på en rundtur, uden at få udsolgt af en enkelt vare.

Der var mange tørklæder, 15 af bomuld, 8 af halvsilke, 4 af silke og 4 af uld. De opregnes næsten et for et, med angivelse af farver. Der var 5 lommelærklæder, 2 korsklæder, 3 shawle, 1 dug (2 alen bred og 5 alen lang), kniplinger, forklædebånd, bændler, 12 stykker tøj – i længder fra $\frac{1}{4}$ til 11 alen – knappenåle, synåle, stoppenåle, 3 syringe og 8 fingerbøl, 7 gigtringe, hæfter og maller og 6 kamme.

Alt dette blev konfiskeret og solgt på auktion. Desuden fik Johan en bøde på 10 rdr. Den var sat så lavt, fordi han på grund af sygdom ikke kunne arbejde.

Et halvt års tid tidligere, den 24. juli 1845, var Søren Sørensen af Svallerup blevet anholdt på Reersø for samme forseelse. Søren havde en benskade og led af brok, så han ikke kunne arbejde. Desuden havde han kone og fire børn at

forsørge, så han blev også handelsmand. Han blev kludekræmmer, der opkøbte klude hos bønderne til videresalg. Men det gav ikke nok, så Søren solgte også tørklæder, knapper o.s.v. selv om det var ulovligt. Det var gået godt i to år.

Søren prøvede også at optræde, som om han ikke handlede på egne vegne, men som agent for en købmand, Corvinus i Kalundborg. Det benægtede Corvinus. Han havde solgt varer til Søren, undertiden i store partier. Senest for 54 rdr. 3 mark og 9 skilling, hvoraf Søren havde betalt 30 rdr. 3 mark og 9 skilling kontant. Resten skulle betales kontant eller afregnes i klude. Søren havde haft god handel. Ugen før anholdelsen havde han solgt for 15 rdr. men igen – hvor stor fortjenesten var kan ikke siges.

Søren fik ikke konfiskeret alle sine varer. Han fik lov til at beholde 13 dusin knapper og 4 dusin strikkepinde, fordi det var varer, han havde lov til at handle med som kludekræmmer. Men resten mistede han og fik desuden en bøde på 5 rdr. – lovens mindste straf – sat så lavt fordi han var krøbling med familie.

At Søren og Johan kunne handle i to og tre år, før de blev anholdt, viser hvor befolkningens sympati lå. Bissekræmmerne udfyldte et tomrum i et samfund, hvor handelen var koncentreret forholdsvis få steder, og hvor samfærdselsmidlerne var dårlige. Kunderne var glade, og købmændene så ingen konkurrence, men solgte gladelig til bissekræmmerne. De har ikke troet, at nogen købte 30 tørklæder eller 156 knapper til eget brug.

De lokale myndigheder var ikke meget bedre. Johan blev anholdt, fordi sognefogeden ligesom de andre sognefogeder havde fået ordre af amtmanden til at lave razzia efter løsgængere og betlere.

Til daglig må han have lukket øjnene for handelen, selv om det kunne koste ham 5 rdr. i bøde, hvis han vidste, at der var en bissekræmmer i sognet og han ikke anholdt ham. Men sognefogedens kone og døtre skulle jo også have tørklæder og bændler.

Til trods for lovene lykkedes det ikke myndighederne at

stoppe bissekræmmerne. Men da købmænd og andre handlende flyttede på landet – til landsbyer og stationsbyer – og da vejene blev bedre og der kom cykler og biler, var der ikke længere behov for bissekræmmerne. Så forsvandt de.

– de første år

Af N.H. Frandsen

Efter at pastor Sonne havde startet den første brugsforening i Thilsted i 1866, bredte bevægelsen sig i de følgende år til hele Danmark. I 1871 kom den til Højby sogn. Højby Sogns Forbrugsforening blev stiftet på et møde den 30. juli 1871. Der blev vedtaget love og valgt en bestyrelse på syv medlemmer. Fem af dem boede i Gudmindrup, en i Stensrup og en i Højby. Bestyrelsens sammensætning tyder på, at initiativet udgik fra Gudmindrup og at de fleste medlemmer var fra denne by.

Ungkarl Niels Andersen fra Stensrup blev formand, og til sekretær valgtes skræder Lars Pedersen fra Gudmindrup. Til kasserer og uddeler valgtes husmand Nikolaj Jensen, Gudmindrup. Nikolaj Jensen skulle have 5% af omsætningen i løn som uddeler, og salgsværdien blev lagt i hans hus, matr. 25 a i Gudmindrup (nu Strandvejen nr. 37), hvor en del af huset i forvejen var indrettet til butik.

Nikolaj Jensen havde i flere år drevet ulovlig hakerhandel, så der var en erfaren mand, den nyoprettede brugsforening fik som uddeler.

NIKOLAJ JENSEN

Nikolaj Jensen var født i 1841 og havde i 1870 købt sin faders hus med tilhørende jord. Eller rettere havde hus, for der var tale om et dobbelthus. I den anden ende boede skomager